

Cuprins

1. Al doilea set de impresii / 9
2. Crimă nerezolvată în care victima a fost un chipes măcelar / 31
3. *New York Times*: „Critic culinar face o descoperire uimitoare: Provence n-a existat niciodată“ / 48
4. Prescripție pentru un sat ideal / 64
5. Câteva motive ciudate ca să îndrăgești Provence / 82
6. Ghid al începătorului pentru o primă vizită la Marsilia / 99
7. Cum să fii un „nas“ / 115
8. Pe urmele unui tirbușon perfect / 133
9. Opt moduri de a-ți petrece o după-amiază de vară / 153
10. Efecte pe plan genetic a două mii de ani de *Foie Gras*¹ / 181
11. Descoperind uleiul de măslini / 199
12. Vineri dimineața în Carpentras / 217
13. „Degete verzi“ și tomate negre / 235
14. P.S. / 248

¹ Pate de ficat de gâscă (fr.)

1

Al doilea set de impresii

Cred că yederea unui bărbat spălându-și lenjeria cu ajutorul unui furtun m-a făcut să-mi dau seama ce diferențe există între lumea veche și cea nouă, atât pe plan cultural, cât și în alte privințe.

Era o dimineată rece, liniștită, la începutul iernii, și bufniturile surde ale furtunului din care apă țâșnea sub presiune puteau fi auzite peste tot, în sat. Apropiindu-mă de locul de unde venea acel sunet, am putut zări peste zidul din jurul unei grădini o sărmă întinsă pe care erau agățate obiecte de lenjerie ale domnului respectiv într-o gamă incitantă de culori. Chiloții și maiourile se zbuciumau și fâlfâiau în aer, atacate de un jet puternic de apă, de parcă ar fi fost niște ținte pe un poligon de tragere. Puțin mai departe, ferit de ricoșeu, se afla agresorul, purtând o beretă pe cap, un fular în jurul gâtului și botoșei comozi, de casă, cu fermoarul bine tras până la glezne. Adoptase poziția clasică a unui soldat pe câmpul de luptă, cu picioarele distanțate, bine însipite în pământ, împroscând fără milă de la șold rufăria de corp cu un jet

puternic din care săreau stropi în toate părțile. Fără doar și poate, chiloții n-aveau nici o sansă.

De-abia sosisem în urmă cu câteva zile, împreună cu soția, din nou în Provence, după o absență de patru ani. O mare parte din timp o petrecuserăm în America, beneficiind din nou de confortul pe care îl oferă o limbă relativ cunoscută, care nu-ți dă bătăi de cap – deși nu întru totul, privind un comportament social adekvat sau unele conotații sexuale. Nu mai fuseserăm nevoiți să evaluăm toate subtilitățile modului nostru de exprimare ca atunci când ne adresam oamenilor cu un *vous*¹ sau *tu*², și nici siliștii să ne repezim la dicționare pentru a verifica genul tuturor lucrurilor din jur, de la piersică la aspirină. Se vorbea în engleză, deși urechile noastre erau cam ruginite și pricepeam mai greu unele expresii în vogă.

Astfel, un prieten cu o înălțime sub medie ne-a spus că nu mai era considerat drept un om scund, ci cu „probleme de înălțime“, pentru că așa era corect din punct de vedere politic; ora, cu vechile și arhicunoscutele ei șaizeci de minute, avea acum „un cap și o coadă“; nu ieșeai pur și simplu dintr-o încăpere, ci o „evacuai“; economia era afectată din timp în timp de „impacturi“, ca și cum ar fi fost o nenorocită de măsea de minte; mințile luminate aveau acum „intuiții“, când altădată presupuneau; din păcate, un cuvânt agreabil care nu rănișe niciodată pe nimeni, acum abuzat cu încăpățânare. Oamenii importanți nu-și schimbau opiniile, ci făceau o „recalibrare tactică semnificativă“.

¹ Dumneavoastră (fr.)

² Tu (fr.)

Apăruseră numeroase referiri hidioase cu caracter legal în limbajul de toate zilele, ca urmare a faptului că procesele deveniseră un adevărat sport național cu spectatori. Pot cita „supraabundență“ ca una dintre sutele de astfel de orori lingvistice. Totodată, am remarcat că americanii sofisticăți și influenți – cei vânați de mass-media pentru comentariile lor – nu mai erau satisfăcuți să-și ducă nici o declarație până la capăt, tăind-o scurt cu un „Am epuizat subiectul!“ și am o presimțire urâtă că nu va trece mult până când acest manierism va fi preluat de chelneri în restaurante cu pretenții mari. Parcă îi aud întrebând: „Ați epuizat salata?“ (Și asta, desigur, după ce îți luase ceva timp, încercând să-ți croiești drum prin meandrele meniului).

Ne-am ciocnit pentru prima dată de *outster*¹, deși n-am descoperit nici o urmă a rudei sale mai norocoase: *inster*, posibil explicat ca fiind cel inițiat. Am fost sfătuiri să renunțăm la vechiul nostru obicei nefericit de a ne concentra asupra unui lucru, „focusându-ne“ în schimb asupra lui. Fiecare zi părea să aducă ceva nou și incitant pe planul opțiunilor noastre lingvistice. Deși aceste curiozități minore nu erau de natură să schimbe un lucru fundamental, și anume că ne aflam într-un mediu în care se vorbea măcar o versiune aproximativă a limbii noastre materne și, prin urmare, ar fi trebuit să ne simțim acasă.

Însă n-a fost așa, deși, cu siguranță, nu din cauză că n-am fi fost bine primiți. Aproape toate persoanele pe care le-am întâlnit au onorat buna reputație de care se bucură americanii pentru comportamentul lor prietenos și generos. Ne-am instalat într-o casă în apropiere de East Hampton, la capătul

¹ Profan (eng.)

îndepărtat al Long Island, o parte a lumii, pașnică și extrem de frumoasă cam nouă luni pe an. Am profitat din plin de confortul american, de eficiență și extraordinara varietate de opțiuni și am practicat toate obiceiurile locului. Am făcut cunoștință cu vinurile din California. Ne-am făcut cumpărături, comandând prin telefon. Am condus netulburăți automobilul. Am înghițit vitamine și, ocazional, ne aminteam că ar fi fost cazul să fim îngrijorați în legătură cu nivelul nostru de colesterol. Am încercat să urmărim emisiunile TV. Am renunțat să fumez trabucuri în restaurante, continuând să fac asta pe furiș, în particular. Pot să spun chiar că, un timp, beam cele opt pahare cu apă recomandate zilnic. Cu alte cuvinte, ne-am străduit cât am putut să ne adaptăm.

Totuși, ne lipsea ceva. Sau, mai degrabă, un întreg spectru de priveliști și sunete, de mirosuri și senzații pe care le luam ca sigure când ne aflam în Provence, de la mirosul cimbrului pe câmp până la îmbulzeala și agitația din piețe, dumina dimineața. Au trecut foarte puține săptămâni fără să nu simțim cum ne săgetează ceea ce aș putea numi dorul de a reveni cu adeverat acasă.

Să te întorci într-un loc unde ai fost fericit este o mișcare considerată în general o greșală. Memoria e un editor notoriu pentru sentimentalism și distorsiunile sale, selectând numai ce dorește să păstreze și cosmetizând invariabil trecutul. Privite retrospectiv, în roz, timpurile bune devin magice; tot ce-a fost rău se estompează și eventual dispără, lăsând în minte numai o imagine nedefinită a unor zile însorite și răsetele prietenilor. A fost realmente astfel? S-ar putea întâmpla din nou?

Cu siguranță aveam o singură modalitate de a descoperi acest lucru.

*

Pentru oricine vine în Franța, direct din America, primul și cel mai mare soc este reprezentat de trafic, și asta ne-a izbit imediat ce am ieșit din aeroport. Instantaneu am fost absorbiți într-un haos generat de vehicule, rostogolindu-se în cea mai mare viteză, amenințați din toate părțile de mici automobile care se repezeau ca fulgerul, conduse, după cum se pare, de tâlhari urmăriți de poliție după ce atacaseră vreo bancă. Francezul la volan, după cum ne-am reamintit rapid, vede în fiecare vehicul din față să o provocă și, de aceea, trebuie să-l depășească indiferent pe ce parte, curbă oarbă, schimbarea luminii la semafor sau când semnalizarea rutieră avertizează prudență maximă. Limita de viteză, de o sută treizeci de kilometri pe oră, este interpretată ca o restrângere insuportabilă a libertății personale sau poate numai ca o altă regulă stupidă, aplicabilă turiștilor, aşa că este în general ignorată.

Și poate că n-ar fi fost atât de alarmant dacă dotarea atât la nivel uman, cât și mecanic s-ar fi situat la înălțimea pretențiilor. Dar nu poți să nu te gândești, atunci când încă un Renault minuscul te depășește scrâșnind, cu roțile de-abia atingând asfaltul, că aceste mașinuțe n-au fost niciodată proiectate să spargă viteza sunetului. Nici când constați ce se întâmplă în spatele volanului nu-i menit să-ți insuflă mai multă incredere. Este un lucru bine cunoscut că francezii nu pot pune două propoziții cap la cap fără să le însوțească de gesturi ample. Degetele sunt folosite pentru accentuare. Brațele aruncate exprimă uimirea. Cuvintele rostite au nevoie de gesticulații ca orchestra de un dirijor. Poți spune că spectacolul e distractiv când îi urmărești pe doi oameni certându-se într-un bar, dar când vezi că același lucru se repetă la o sută patruzeci de kilometri pe oră îți stă înima în loc.

Așa că și se ia o piatră de pe inimă când intri pe un drum lățuralnic, unde poți să te miști cu viteza unui tractor și ai suficient timp să iezi seama la semnele grafice prezente în peisaj. Încă de la prima mea vizită în Provence, îmi plăceau anunțurile de pe zidurile hambarelor și de pe solitairele *cabanons* din piatră: invitații să încerci un aperitiv scos de multă vreme din uz, vreun soi de ciocolată sau de îngrișământ, toate cu litere trunchiate albastre, ocre și crem, și vopseaua scorojită, albită de soarele așaptezeci sau optzeci de veri.

De mai mulți ani, aceste panouri primitive de afișaj sunt depășite ca număr de mesaje mai puțin pitorești, și numărul lor a crescut mult. Acum, orașele și satele afișează două denumiri, una în vechea ortografie provensală. Astfel că Ménerbes e dublat acum de Ménerbo, Avignon de Avignoun, Aix de Aix-en-Prouvenço. Și acesta pare a fi numai începutul. Dacă lobby-ul provensal continuă să fie la fel de activ, vom putea vedea cândva *Frequent Radar Controls*¹ sau *Low-Flying Aircraft*² sau chiar *The home of the Big Mac*³, în limbajul poetic al lui Frédéric Mistral.

Astfel de anunțuri apar peste tot – cu rol de informare, persuasive, educaționale, pentru a afirma dreptul de proprietate, tăblițe bătute în cuie pe copaci, cocoțate pe câte un par la marginea câmpului, atașate de balustrade, lipite pe beton; invitații să vizitezi *les caves*⁴ pentru degustare de vinuri, să cumperi miere, esență de lavandă și ulei de măslini, reclame la restaurante și agenți imobiliari. Majoritatea sunt îmbietoare. Dar există și unele care te avertizează că poți avea de-a

¹ Control radar frequent (eng.)

² Avioane la joasă înălțime (eng.)

³ Acasă la marele Mac Donald (eng.)

⁴ Pivnițele (fr.)

face cu un câine rău și o alta – preferata mea – mai mult decât descurajantă. Am zărit-o pe dealurile din Haute Provence, legată de trunchiul unui arbore, la marginea unei poteci ce șerpuia prinț-o porțiune de pădure pe unde părea să nu fi călcat picior de om. Se putea citi pe ea: *Tout contrevenant sera abattu, les survivants poursuivis*. În traducere liberă: „Intrușii vor fi împușcați, supraviețuitorii – urmăriți în justiție“. Îmi place să cred că autorul are simțul umorului.

Mai apare un avertisment pe care mi-e greu să-mi imaginez că l-aș putea găsi nicăieri în lume în afara Franței. Se află în Place des Lices, din St. Tropez unde, săptămânal, e organizată o piață – o plăcuță emailată prinsă cu șuruburi de grilaj. Cu litere majuscule și un limbaj sever, trecătorul e avertizat că n-are voie să se opreasă și să-și facă nevoile în zonă – un mesaj pe care nimeni nu l-ar putea găsi, bunăoară, în East Hampton, oraș recunoscut pentru posesorii unor băsici ale udului zdravene și foarte disciplinate.

Dar atenționarea se impune în Franță din cauza înclinației francezului de a urina în cele mai neașteptate locuri. Când natura i-o cere, reacționează imediat, fără să țină cont de locul unde se află în acel moment. În orașele mai mici și mai mari, există mii de colțuri mai discrete; aici, la țară, sunt sute de kilometri pătrați și milioane de tușiuri care să le asigure un *le pipi rustique*. Însă, judecând după locurile alese de francez, intimitatea e ultimul lucru dorit de el. Îl poți zări uneori pe-o stâncă, silueta sa profilându-se pe cer ca unui cerb încoțit, alteori, atât de aproape de marginea drumului încât trebuie să cotești ca să nu-l lovești, stând acolo, în mijlocul jetului, făcând ce trebuie să facă un om. Și nu-i stânjenit deloc.

Dacă îi prinzi privirea în zbor, va da aprobator și curte-nitor din cap. Deși e mai probabil că va scruta înălțimile, numărând norii, în timp ce se ușurează.

Din fericire, anunțurile care interzic așa ceva nu sunt deloc tipice pentru comportamentul francezilor în locurile publice. Politețea față de străini în Franța e un lucru demn de remarcat; n-aș putea spune că oamenii sunt neapărat prietenoși, ci invariabil manierați și, dimineața, când ai mai multe drumuri de făcut, ai parte de mici, dar plăcute confirmări ale faptului că există, ceva ce nu se întâmplă în alte țări. De exemplu, în Anglia, mulți proprietari de prăvălii se comportă ca și cum n-ai fi acolo, posibil pentru că n-ați făcut cunoștință în mod formal. În America, locul unei năvalnice lipse de formalism, te confrunți frecvent cu cealaltă extremă, clientul fiind supus unui tir de întrebări binevoitoare cu privire la starea sa de sănătate și profesie; în caz că nu-i curmat rapid, e urmat de un șuvi de comentarii și întrebări despre strămoși, haine, ciudătenii de pronunție și aspect general. Mi se pare că francezii au atins un echilibru fericit între intimitate și rezervă.

Unele dintre aceste lucruri este posibil să se datoreze limbii, plină de expresii grațioase chiar și în cazul unor subiecțe mai anoste. Nu, *monsieur*, nu te-ai făcut de râs la masă; pur și simplu, suferi de o criză de *foie*. Părțurile pe care le auzim vin de la domnul din colț? Cu siguranță, nu! E numai zgomotul făcut de *piano des pauvres*, pianul săracilor. Cât despre burta care se revarsă, amenințând să smulgă nasturii cămășii – ei bine, nu-i nimic altceva decât o *bonne brioche*, rezultatul unei briose prea gustoase. Poți subtitra astfel un film western clasic: *Cowboy*: „Toarnă-mi un pahar de poișcă“ subtitrat în

franceză: „*Un Dubonnet, s'il vous plaît*“.¹ Nu-i de mirare că această limbă a fost dintotdeauna preferată în diplomație.

Este și limba gastronomiei și, într-o țară care adesea dă impresia – cel puțin pe drum – că ai întârziat la masa de prânz sau de seară, te-ai aștepta să vezi mai multe dovezi fizice ale pasiunii naționale pentru mâncarea bună. Mai mulți grași, mai mulți agenți Michelin rostogolindu-se între un restaurant și altul. Dar nu-i aşa; sau, cel puțin, nu în Provence. Desigur, ei există, acești mamuți ai gastronomiei, dar sunt puțini. Vasta majoritate a bărbaților și femeilor pe care-i văd în fiecare zi sunt categoric și, în mod enervant, mai slabî decât ar avea dreptul să fie. Am auzit cum oameni din alte țări explică acest lucru printr-un amestec benign de gene sau un metabolism hiperactiv cauzat de prea multă cafea și viață politică agitată în Franța, dar adevărul răspuns trebuie căutat în ceea ce mânâncă și beau și a manierci în care o fac. Francezii nu obișnuiesc să ia o gustare. Tot ce fac e să rupă un coltuc dintr-o baghetă proaspătă (căreia, în cazul că e caldă, nu-i poate rezista nici un om) și s-o ronțăie în timp ce ies din *boulangerie*². Dar cam asta-i tot ce poți vedea consumat pe stradă. Să comparăm cu tot ce poți mâncă și bea la butul calului în America: pizza, hot-dogs, nachos – turte de mălai umplute, tacos – un fel mexican din fulgi de porumb, heroes – specialități locale, cartofi prăjiți, sandvișuri, căldări de cafea, găleți de juma' de galon de Coke (desigur, Diet) și Dumnezeu știe câte altele devorate adesea în drum spre cursul de aerobic.

Reținerea între mese e răspălită imediat ce francezii se așază să-și ia prânzul sau cina, moment în care reușesc să

¹ Vă rog, un Dubonnet. (fr.)

² Brutărie (fr.)